

Драгица Марковић
dragica_mmarkovic@hotmail.com

Интернационализација домородачког покрета

Апстракт:

У овом тексту описана је интернационализација домородачког покрета, пре свега, кроз хијерархијски конституисане институције Уједињених нација. Интернационализација поменутог покрета је уствари представљала стварање „светског домородачког гласа“ који је стекао међународну пажњу и указао на проблеме маргиналних и угрожених народа великог броја држава, а чија је највећа претња глобални капитализам. Кроз опис деловања домородачких активиста у УН, указано је на који се начин одвија њихова борба за остваривање тзв. домородачких права (попут права на територију и управљање природним ресурсима), путем стратегија, дискурса и концепата, али и установљавањем конвенција, декларација, конституисањем концепта домородачког знања или идеја колективног права и права на традиционалне ресурсе. На овај начин отпочела је дебата о домородачким правима, која је почела да изазива и доводи у питање саму идеју на којој почива поредак држава у свету – идеју либералне демократије и индивидуалног права.

Кључне речи:

домородачки народи, домородачки интернационални покрет, Уједињене нације, домородачка права, домородачки дискурси, право на традиционалне ресурсе, домородачко знање, домородачка екополитика

Формирањем Радне групе за домородачке популације у Уједињеним нацијама 1982. до данас, интернационални домородачки покрет се развио у значајну, а понекад и врло моћну, политичку снагу. Политичко деловање поменутог покрета креће се у оквирима борбе за домородачка права истоимених народа унутар држава чији су маргиналан део. Значај овог покрета је утолико већи, јер су његови актери управо чланови колективних група за које се веровало да неће издржати терет модернизације, либерализације и „окцидентализације“ света предвођеног западним а глобалним капитализмом. Управо таква глобализација света је, уствари, домородачком покрету понудила широк арсенал могућности за деловање на остваривању домородачких права, од постојања невладиних организација расутих широм света, преко удруживања у различите међународне мреже и асоцијације, до деловања у неспорно владајућем телу какво су Уједињене нације. Томе доприносе приступ (иако још увек неједнак) Интернету, његове могућности, као и прилике које пружају друге комуникационе и преносиве технологије,

транснационална производња, потрошња и кружење популарних медијских представа, посебно размена идеја, искустава, и стратегија.¹

Почеци интернационалног удруживања домородачких народа

Домородачки активизам у интернационалној сфери има ране корене. Бар тако наводи Кери Смит, служећи се примером из 1922., када је Дескаш путовао са пасошем Haudenosaunce нације у Лигу народа да поднесе молбу у име домородаца. Током деценија, домородачки активисти су се ујединили у широко заснованом интернационалном покрету; признали су сличности у својим историјским искуствима и месту у друштвеној структури у њиховим државама; трансформисали су некада домаће спорове у интернационалне позиве за признање и права.

Централни догађаји у процесу интернационализације домородачког покрета представљали су формирање организација као што су Светски савет домородачких народа у Ванкуверу 1975., који је означио појаву прве домородачке организације која је тежила повезивању домородачких народа унутар глобалног оквира.² Не треба мимоићи ни регионалне организације, од којих су најважније за јачање глобалног домородачког покрета следеће: Савет нордијских Сама, 1956.; Конференција Инуита 1973.; Организација централноамаричких домородачких народа у Панами, 1977; Индијански савет Јужне Америке, 1982.; Радна група домородачких мањина Јужне Африке, 1996.

Паралелни процес представљало је штићеништво и подршка невладиних организација као што су Радна група за домородачке послове, основана у Скандинавији, 1968; Cultural Survival, САД, 1972; и Survival International, Велика Британија, 1972.³

На основу поменутог, може се закључити да је експлозијом покрета за домородачка права, он у току неколико деценија постао у исто време и локални и глобални феномен.

¹ Dorothy L. Hodgson, Introduction: Comparative Perspectives on the Indigenous Rights Movement in Africa and Americas, *American Anthropologist*, 104 (4), American Anthropological Association 2002, 1040.

² Andrea Muehlebach, "Making Place" at the United Nations: Indigenous Cultural Politics at the UN. Working Group on Indigenous Populations, *Cultural Anthropology*, 16 (3), American Anthropological Association 2001, 420.

³ Keri E. Smith, A Review of the Study of the Political Status of Indigenous Peoples in the Global Context, *Sociology Compass*, 1 (2), Blackwell Publishing Ltd. 2007, 766.

Домородачки покрет у Уједињеним нацијама

Уједињене нације су велики део свог постојања утрошиле на интегрисање домородачких народа у своју структуру, стварајући простор за њихово учешће у једној организацији чији су чланови државе.⁴

Радна група за домородачке популације установљена је 1982., у Женеви, као помоћно тело Поткомисији за сапречавање дискриминације и заштиту мањина при Уједињеним нацијама.⁵ Поменути Поткомисију, и у оквиру ње Радну групу за домородачке популације, формирао је Економски и социјални савет УН.⁶ Заседања Радне групе представљају форум за размену идеја међу домородачким народима, чијим организацијама је дозвољено да учествују у Радној групи без обзира на њихов статус невладиних организација.⁷

Поменута Радна група је једина глобална институција у којој се континуирано, годинама расправља о домородачком идентитету. Ова Радна група домородачким активистима нуди могућност да расправљају о локалном, регионалном, националном и интернационалном развоју који се односи на домородачке народе, као и да активно учествују у развоју међународно правних стандарда у заштити њихових права. Ниједан други глобални форум није омогућио тако велике и различите групе активиста и њихово организовање с циљем да изразе своје проблеме на званично признатој основи и да искажу своје мишљење како ти проблеми треба да буду решени.⁸

Домородачки делегати појавили су се први пут у Уједињеним нацијама 1977. да протестују због уништавања њихове територије, ресурса, и њихове културе. Домородачка политика у Радној групи условљена је тешкоћама као и могућностима транснационалног политичког покрета који укључује људе различитих култура, економија и васпитања, са различитим степеном политичког искуства и на националном и на интернационалном нивоу.⁹ Тако ауторка напомиње, када је Радна група формирана, учешће је узело свега 30 домородачких и недомородачких актера. Годинама, домородачко

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ A. Muehlebach, *op.cit.*, 415.

⁷ K. E. Smith, *op.cit.*, 766.

⁸ A. Muehlebah, *op.cit.*, 415.

⁹ Ibid, 420.

представљање се заснивало на присуству делегата из обе Америке, Аустралије, Новог Зеланда, па тек онда Азије и Африке.¹⁰

Присуство азијских домородачких делегата се повећало почетком 1990-тих, а данас представљају географски регион са бројем делегата који одговара свим северноамеричким домородачким групама заједно. Прва афричка домородачка група која је присуствовала заседању Радне групе били су Масаи из Кеније 1989. Данас, афрички домородачки представници чине малу, али врло гласну групу делегата. Мала група „малобројних народа“ из Руске Федерације је последњих година значајно присутна и допринела је различитости делегација у УН-у.¹¹

Да би конкретније приказала поменуту хетерогеност Радне групе, ауторка наводи пример летње конференције из 1999. на којој је присуствовало око 1000 учесника, а већину су чинили домородачки представници са 5 континената. Приближно 46 јужно и централноамеричких домородачких група, 40 азијских домородачких организација, 31 САД и канадских, 23 афричких, 9 аустралијских, 6 руских и сибирских, 5 пацифичких, 4 инуитских, 2 самиских и око 6 интернационалних домородачких организација.

Борба домородачких делегата у УН за остваривање захтеваних права

Како је указано, Радна група за домородачке популације је место на коме се окупљају домородачки активисти из целог света. Хетерогеност таквих група је највидљивија карактеристика ове УН организације. Међутим, делатност ове хетерогене групе, намеће се логичан закључак, могла је да се обавља тражењем сличности између њихових историја, проживљених искустава колонизације, угњетавања, и маргинализације, њихове тренутне политичке, економске и друштвене ситуације и актуелног положаја који заузимају унутар држава у којима живе. На тај начин су могли да формулишу заједничке циљеве и установе стратегије заједничког деловања ради остварења поменутих циљева.

Њихови циљеви јесу борба за извесна права која укључују, да поменем само она најважнија, право на територију на којој живе, у складу са тим право на самоопредељење и право на ресурсе земље која им припада, а која се дефинише не у терминима индивидуалног, већ колективног права. Сматрам да је право на територију, која се,

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

према речима, А. Муехлебах, веома широко схвата, и обухвата не само земљу на којој живе, већ и ваздух, воду, биљке и животиње – које Oren Lyons, из нације Onondaga, назива „четвороножном браћом“ – основно право на коме почивају сви остали захтеви домородачких народа.

Територија на којој живе је, нема сумње, света земља њихових предака, физички, економски и симболички капитал са којим желе у свет. Гласни повици различитих домородачких гласова који су добили статус „светског гласа“, и који је одјекнуо на посебном месту у Уједињеним нацијама, шаљу поруку да домородачке групе нису изоловане, неме, удаљене од света: „И ми смо једни од вас“. Не само што су свету дали до знања да, слично њему, не желе смак свог света, већ и да желе да га уреде према својим принципима реда. Да би га уредили, морају да добију дозволу држава у којима живе, а борбу за њу могу да воде у арени у којој су државе стекле признање и постале пуноправне чланице, а то је политичко тело признатих држава, тј. Уједињене нације.

Право на територију и самоодређење је захтев за остваривање извесних слобода којих су већина домородачких народа лишени, а имати слободу, бар за већину слободних људи, значи свест да су људи. Овде није сувишно подсећање на почетке асимилације северноамеричких нативних народа, а која је почивала на геслу „убити Индијанца, спасити човека“. Да сумирам, борба за право на земљу, на њену заштиту и контролу, и борба за сва остала права која из ње исходе, јесте уствари борба за права слободних људи.

У оквиру Радне групе, домородачке делегације, како је указано, нису деловале самостално, већ увек под будним оком државних представника, али и правних и научних експерата. Најважнији њен циљ био је израда нацрта за „Декларацију о правима домородачких народа“. Ова декларација би представљала званичан документ, међународно признат, који би обавезивао све државе чланице Уједињених нација. Овај документ говори о којим правима је реч, и колико су широко она схваћена. На другој страни да би се он признао, потребно је, као што је познато, слагање свих страна који учествују у њеној изради, тј. свих страна у спору.

Дакле, у чему је проблем? Домородачка политика стварања места у Уједињеним нацијама испреплетена је са политичким циљем самоодређења. У складу са бројним интернационалним правним средствима, свим народима је дато право на самоодређење, док је то право домородачким народима одречено.¹² Наиме, спорови настају

¹² А. Muehlebach, *op.cit.*, 422.

око захтева домородачких делегација да се и они третирају као „народи“ а не, како то настоје државни представници, да буду третирани као „групе“, „личности“ , „мањине“ нити као „популације“.¹³

Све донедавно, у оквиру Радне групе и државни и домородачки представници су се налазили у безизлазном положају, управо због поменутих тешкоћа око признања Декларације и у њој спорног термина „домородачки народи“.¹⁴ Државе су настојале да заштите термин „народ“, јер он штити државу од њеног распарчавања и забрањује домородачким групама право на самоодређење.¹⁵ Колективна природа многих права и слобода које домороци траже, као што је право на културу, језик и самоодређење, према овом нацрту односе се на домородачке народе, а не на „домородачке људе“¹⁶. Овај спор између држава и домородачких група, у којем прве траже да се одрже политичке границе а друге да се политичка тела преобликују, резултовао је развидњавањем овог нацрта. Мада је у 2006. будућност нацрта била неизвесна, у септембру 2007. се побољшала, пошто је било само 4 гласа против (Аустралија, Канада, Нови Зеланд и САД).¹⁷

Не постоје интернационална правна средства која реферишу на колективно право људи на самоодређење, а да их дефинишу термином „народи“. Као резултат тога значење „народи“ и „самоодређење“ остају спорни.¹⁸

Суштина одбијања државних делегата да признају домородачке групе као народе, јесу основна правила демократског либерализма - културна неутралност, национални интегритет, и исти концепт заједнице, при чему је право дефинисано као индивидуално право, у супротности са колективним правом. Основни либерални модел

¹³ Ibid.

¹⁴ K. E. Smith, *op.cit.*, 767. Ово је збуњујући податак, јер у поменутом тексту Дороти Хоџсон, као и у тексту Адама Купера «Повратак нативаца», наглашава се да највећа сметња признању спорне Декларације, представљају представници афричких држава у Радној Групи.

¹⁵ Rhiannon Morgan, *Advancing Indigenous Rights at the United Nations: Strategic Framing and its Impact on the Normative Development of International Law*, *Social Legal Studies* 13, 2004, 481- 500.

¹⁶ Andrea Muehlebach, *What is Self-determination? Notes from the Frontiers of Transnational Indigenous Activism*, *Identities: Global Studies in Culture and Power* 10, 2003, 241- 68.

¹⁷ K. E. Smith, *op.cit.*, 767.

¹⁸ A. Muehlebach, “Making place” at the United Nations..., 422.

једнаких права и слобода не дозвољава групним тј. колективним правима да се позивају унутар државних структура.¹⁹

Ипак, домородачки активисти тврде да је право на сувереност суштинско за људе, како би контролисали свој сопствени политички и економску развој који не припада искључиво државама, чиме домородачки активисти упућују изазов основним нормама међународне политике.²⁰

Домородачка политика стварања места у Уједињеним нацијама изражава се кроз артикулисање домородачких историја економског, политичког и културног угњетавања, као и кроз критику модерних демократија, данас доминантних.²¹ У организацијама за људска права при Уједињеним нацијама, домородачки делегати гласно изражавају незадовољство актуелним либералним режимом људских права, тврђењем да они не могу привести правди колективна права која траже. На тај начин су упутили изазов УН и другим мултилатералним организацијама да гледају изван права појединаца и држава. У такве изазове спада и захтев на право на здраво природно окружење као основно људско право, што није усвојено, док су неки развили идеју о праву на природно окружење само по себи.²²

Оно што је постало јасно у дебатама Радне Групе јесте да већина државних представника посматра домородачке позиве на право на самоодређење као несагласне са основним нормама либералних демократских устава.

У извештају који је представљен на заседању Радне Групе 1997, који наводи А. Муехлебах у поменутом тексту, стоји став домородачких делегата да су „уске концепције термина *народ* и *самоодређење* ограничене визијама подељеног света на узајамне, искључене *суверене територије*. Ова ограничена концепција народа игнорише вишеструке, преклапајуће сфере заједнице, ауторитета и независности. Таква визија у складу је са западном теоријском перспективом која раздваја две категорије - појединца и државу - и која државе види као узајамно искључиве сфере територије, заједнице и централизованог ауторитета“.

Многи домородачки делегати су, међутим, у својим изјавама указали да они не показују било какав интерес да се издвоје из држава у којима тренутно живе. Иако теже да организују нови политички ред у тим државама, домородачки активисти су спремни да преговарају о

¹⁹ Rebecca Tsosie, *American Indians and the Politics of Recognition: Soifer on Law, Pluralism, and Group Identity*, *Law and Social Inquiry* 2, 1997, 359-88.

²⁰ A. Muehlebach, “Making Place” at the United Nations ..., 422.

²¹ Ibid, 423.

²² Ibid.

уређењу које би штитило државну сувереност а њима гарантовало слободу да детерминишу свој сопствени живот“.²³ Сличан податак наводи и Дороти Хоџсон, позивајући се на Ниезена који говори о разлици етнонационалиста у Европи и домородачких група, међу којима је основна да ови други нису уопште заинтересовани за издвајање из држава у којима живе.²⁴

Како је указано, нацрт Декларације о правима домородаца је одликовао низ потешкоћа са којима су се домородачки делегати изборили па се, како наводи Кери Смит, Декларацији смеши лепша будућност. Септембра 2007. само четири гласа је било против. Ово је важан податак који, додуше, јасно говори ко има највећу моћ у Уједињеним нацијама, док са друге стране указује на то да су домородачки делегати развили стратегије деловања на владе (у овом случају афричких држава) којима могу да утичу на њихове одлуке које нису увек у владином интересу већ, како показује ова Декларација, у интересу слабијих група.

Ово је документ којем недостаје правни статус. Без обзира на то, постоје очекивања да његове одредбе бити поштоване у међународној заједници.²⁵ У исто време концепти који су садржани у Декларацији циркулишу унутар интернационалне домородачке мреже и обезбеђује домородачким активистима арсенал за гласно изјављивање својих права.²⁶ Ипак, нацрт поменуте Декларације одобрен је једногласно од стране Подкомисије за спречавање дискриминације и заштите мањина 1994, па се дискусија о њој преселила на више нивое одлучивања.²⁷

У јулу 2000. године, Генерална скупштина Уједињених нација је гласала за установљавање Сталног форума за домородачка питања, на једном од највећих нивоа своје хијерархије. Као помоћни орган и саветодавно тело Економског и социјалног форума, поменути форум има јак капацитет доношења одлука и низ других мандата које Радна група за домородачке популације нема. На другој страни, домородачки народи могу учествовати према процедури која се примењивала и у Радној групи.²⁸ Овај форум састоји се од осам домородачких експерата изабраних од стране домородачких

²³ Bice Maiguashca, *The Transnational Indigenous Movement in a Changing World of Order, Global Transformation: Challenges to the State System*, U. N. University Press, Tokyo 1994, 356-382.

²⁴ D. L. Hodgson, *op.cit*, 1046.

²⁵ A. Muehlebach, *op.cit*, 441.

²⁶ *Ibid*.

²⁷ *Ibid*.

²⁸ *Ibid*, 441.

заједница и осам експерата изабраних из Економског и социјалног савета. Циљ је да се домородачки народи укључе у креирање и спровођење политике смањења сиромаштва, побољшања живота домородачких група, охрабрење билингвизма и учење домородачке културе и традиционалног знања, заштиту околине, промовисање људских права, успостављање благостање жена и деца и др.²⁹

Стратегије и дискурси међународног домородачког покрета

Како је указано, захтеви домородачких активиста у оквиру интернационалног домородачког покрета косили су се са доминантним концептом људских права у чијој је основи индивидуално право, јер они су управо наглашавали колективна права народа на земљу и природно окружење. Дефиниције „индигености“ увек призивају слику културне заједнице која егзистира на одређеној територији и у блиској је вези са њом. На тим дефиницијама домородачки активисти градили су стратегије и производили дискурсе којима су настојали да придобију свет да уважи и призна потраживана права.

Како указује А. Муехлебах, развој међународног домородачког активизма је отпочео етичким дискурсом, или како она каже, „политиком моралности“. Она је подразумевала наглашавање домородачке територије и њихових станишта која су или загађена или на ивици уништења. У фокусу такве аргументације налази се природна средина коју уништава западњачки схваћена модернизација, а који значи више једном домородачком народу него свим развојним стратегијама који тај свет не само игноришу већ и уништавају.³⁰

Нападајући језгро цивилизацијске рационалности, пре свега „отказивање човеку да је део природе“, домородачко „стварање места“ у УН је учинило видљивим односе између домородаца и природе. Домородачки делегати су од почетка свог појављивања на глобалној политичкој сцени инсистирали на неодвојености два привидно раздвојена света - екологије и етничитета³¹ - или, како се популарно каже, природе и културе.

Глобални домородачки покрет показује да комбинација ова два привидно раздвојена света није нов феномен. У глобалној културној политици један свет је увек имплицирао други. Домородачка

²⁹ К. Е. Smit, *op.cit.*, 770.

³⁰ А. Muehlebach, *op.cit.*, 424.

³¹ *Ibid.*, 425.

културна политика је увек била и политика земље и политика права на земљу; све борбе око земље су увек борбе око идентитета и културе. На ово се указивало у безбројним приликама од стране домородачких делегата.³²

Може се закључити да се политика моралности заснива на моралном праву домородачких група на територију и самоодређење, зато што су домородачки народи на тој истој земљи „први народи“, укорени у њој, и суштински повезани са њом, али и зато што је њихова обавеза да сачувају своју територију, тј. њено природно окружење од „неморалних сила“ који је загађују и уништавају. Оваква врста дискурса - вредно је помена - мора се схватити и у светлу чињенице да су домородачки народи пропатили током дуге историје „моралног искључивања“, јер су, перципирани као „дивљи“, изван граница у којима се моралне вредности и правила уопште примењују.³³ Поменуто границе су, иронично, до извесног степена користиле домородачким народима у својим захтевима, али су и штетиле у њиховим односима са недомородачким групама.³⁴ Морална снага аргументације домородачких народа се не може негирати. Државе немају моралну основу на којој тврде своје право на садашње територије. Постојећа веза територије и ресурса је у потпуности морално арбитарна, док су је домородачки народи довели у питање и изјавили безброј пута да су они „први народи“ и да имају природно и морално право на своју територију.³⁵

Као део њиховог моралног дискурса, појављују се на пример концепти здравља на које се позивају домородачки активисти. Тако су 1996. у Радној групи домородачке делегације једногласно критиковале уску представу о здрављу која је преовладала у међународним дискурсима о здрављу, какав је онај Светске здравствене организације, и повезала здравље са политичким темама као што је право на земљу.³⁶

Здравље, тврдио је један делегат Инуита, „није само одсуство болести, већ мора бити повезано са утицајима колонијализма и угњетавања. Здравље је уствари деликатна равнотежа физичког, културног, еколошког, емоционалног, и духовног постојања“.³⁷ Из овога се може закључити да је здравље постало важан аргумент у

³² Ibid.

³³ Franke Wilmer, *The Indigenous Voice in World Politics*, Sage Publications, Newsbury Park, CA 1993, 75.

³⁴ Ibid.

³⁵ A. Meuhlebach, *op.cit.*, 428.

³⁶ Ibid, 430.

³⁷ Ibid.

захтеву на право на територију. Губитак територије се негативно одражава на здравље домородачких група, а разарање здравља може да има за последицу разарање целог културног система, јер видели смо, домородачки делегати се позивају на „природно-културни и телесно-духовни холизам“.

Право на традиционалне ресурсе и домородачко знање:

Борба против (зло)употребе домородачког знања

Од 1990-тих година, дискурси о разарању култура и њиховом нестајању уступају место шире схваћеном концепту домородачког знања. Слично као у случају културе, домородачко знање је суштински повезано са природним окружењем, може бити посредовано само кроз земљу и могу се пренети само ако су у вези са земљом. Ови нови аргументи су обезбедили домородачким делегатима моћнију и делотворнију стратегију у УН.³⁸ Идеја о домородачком знању је суштински повезана са домородачком екополитиком. Уствари, то су два основна елемента новог домородачког дискурса о биодиверзитету.

Бројни интернационални споразуми су настали из Конвенције о природном окружењу и развоју, који су Уједињене нације донеле 1992. године. Сви они осветљавају кључну улогу коју домородачки народи имају у очувању елемената биолошке различитости одн. биодиверзитета.³⁹ Без обзира на међународно признање, улога домородачких народа у очувању биодиверзитета је била упорно потцењивана тј. није се уважавала хуманизована природа на први поглед прастарог или „дивљег“ пејсажа.⁴⁰ Међутим, научници су све више откривали да оно шта су сматрали „дивљим“ ресурсима у ствари представља производе коеволутивног односа између људи и природе. Поузи указује на етноботаничка изучавања употребе биљака и етноекколошка изучавања која су показала како су ватра, модификације земље, селективна сеча и узгајање биљака обликовали пејсаж. Он наводи пример Кајапа у Бразилу који су „изградили“ шумска острва у саванама. То су тзв. „културни пејсажи“, термин које је УНЕСКО сковао 1972. да би објаснио овај феномен.⁴¹ Поменути пејсажи и врсте у њима које су „културне“ или „антропогенетске“ имају бројне важне импликације. Једна од њих односи се на права домородачких народа на примену права о интелектуалном

³⁸ Ibid, 432.

³⁹ Darrell Posey, Indigenous Rights to Diversity, *Environment*, 38 (8), 1996, 7.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

власништву.⁴² Ако су врсте и пејсажи обликовани људским присуством, онда се они не могу сматрати „јавним доменом“ и локалне заједнице могу тражити посебна права власништва над њима.

Поменути аутор указује на дефиницију домородачког знања која је најчешће у оптицају међу научницима. Тако поменути појам описује свеобухватност информација, пракси, веровања и филозофије која је јединствена за сваку домородачку културу. На другој страни, термин *традиционално еколошко знање* означава оне аспекте домородачког знања који су директно у вези са управљањем и очувањем природног окружења, настало деловањем групе људи која генерацијама живи у блиском контакту са природом.⁴³ То укључује систем класификације, скуп емпиријских посматрања локалног окружења и систем самоуправљања над употребом ресурса.⁴⁴

Заштитници биодиверзитета трагају за генетским и биохемијским ресурсима који имају комерцијалну вредност, посебно у фармацеутској, биотехнолошкој и агрикултурној индустрији.⁴⁵ На једној страни, постоји мишљење да се очување биодиверзитета може обезбедити управо захваљујући комерцијалним интересима који су финансијска подршка очувању и заштити ресурса. Међутим, домородачки народи налазе да је таква филозофија која подразумева да ће бити спасено само оно што има тржишну вредност, док ће оно што је нема бити уништено, врло проблематична, пре свега зато што тржиште, одређујући тржишну вредност, не уважава локалне потребе и вредносне системе.⁴⁶ Ипак, вера у економски потенцијал биодиверзитета остаје врло раширена. Томе иде у прилог податак да је тржишна вредност производа као што су лекови засновани на биљкама из области биодиверзитета износила 43 милијарди америчких долара 1985!⁴⁷ Ипак, веома мали део профита иде домородачким народима од кога се присваја велики део њиховог знања управо за комерцијалне сврхе, и то 0.001%.⁴⁸ Аутор наводи пример невладине организације Inbio у Костарики која је имала блиске везе са

⁴² Ibid.

⁴³ M. Johnson, *Lore: Capturing Traditional Environmental Knowledge*, Dene Cultural Institute/International Development Research Centre, Ottawa 1992, 4.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ D. Posey, *op.cit.*, 8.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ P. P. Principe, *The Economic Significance of Plants and Their Constituents as Drugs*, *Economic and Medicinal Plants Research* 3, Academic Press, San Diego 1989, 56.

⁴⁸ D. Posey, *Intellectual Property Rights and Just Compensation for Indigenous Knowledge*, *Anthropology Today* 4 (6), 1990, 13-16.

владом, а којој је дато право да комерцијализује биогенетске ресурсе за познату фармацеутску компанију Merck Pharmaceuticals. Споразум их је бавезао да сакупљају узорке са државне земље, укључујући и оне са територије осам домородачких народа. Нико се није консултовао ни са једним од племена око сакупљања, и ниједно племе није именовано као бенефицирано у оригиналном уговору између поменутих невладине организације и фармацеутске компаније.⁴⁹ Аутор наводи и сличан случај, само што је у овом укључена америчка влада и Human Genom Organisation, а споразум се односио на скупљање узорака крви у изолованим заједницама којима је претило уништење. Циљ је био да се идентификују гени ради побољшања људског здравља. И у овом случају, без претходног пристанка узоркованих група, подаци и крвне ћелије су одмах били доступни комерцијалној експлоатацији.⁵⁰

Што се тиче права на интелектуалну својину, оно може да обухвати поменуте културне пејсаже, али представља неадекватан механизам за обезбеђивање права на домородачко знање. Пре свега, поменуто право штити посебна индивидуална открића, док је домородачко знање генерацијско и колективно; оно долази од духова предака, из потраге за визијама или сродничких група које се преноси усмено, али не долази неизбежно од индивидуалног чина открића.⁵¹ У ствари, поменуто право гарантује ексклузивна права „природним“ и „правним“ особама, или „креативним индивидуама“ али не и колективним ентитетима као што су домородачки народи. Да би се спречила (зло)употреба домородачког знања и њихових ресурса, пре свега „културних пејсажа“, али и проширило право на интелектуалну својину, домородачки народи, у првом реду они из области највећег биодиверзитета на свету као што су амазонске тропске шуме, решење су нашло у „праву на традиционалне ресурсе“ које је предложило Координирајуће тело домородачких организација амазонског басена. Ово право даје домородачким народима слободну контролу над знањем и традиционалним ресурсима које укључује и видљиве и невидљиве културне, научне и интелектуалне ресурсе.

Ово је кључна инстанца домородачке борбе за самоодређење. Горепоменуто је ушло као важна тачка у Развојни програм Уједињених нација 1994. године,⁵² На праву на традиционалне ресурсе заснивају се сви каснији споразуми и уговори о материјалном преношењу и преношењу информација. У борбу на ово право

⁴⁹ D. Posey, *Indigenous Rights to Diversity...*, 9.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*, 37.

⁵² *Ibid.*, 39.

укључене су бројне невладине организације: Светски савет домородачких народа, Светски покрет кишних шума, COICA, Мрежа биодиверзитета домородачких народа, Matatua Conference Secretariat и др.⁵³

Домородачка Екополитика у Уједињеним нацијама

Када је у питању екополитика која се манифестовала у Уједињеним нацијама, свакако је незаобилазна Конференција о природном окружењу и развоју, одржана у Рио да Жанеиру 1992. године. Извештај са ове Конференције наглашава да домородачки народи, као ратари, сточари, ловци и сакупљачи, чувају свој традиционални начин живота у блиској хармонији са природним окружењем, и да њихово преживљавање зависи од еколошке свести и прилагођавања средини којој припадају, те да су ове заједнице носиоци нагомиланог традиционалног знања и искуства.⁵⁴ Правна документа која су настала након ове конференције су постала важан камен темељац за изражавање домородачке политике места у УН.⁵⁵ Наглашава се потреба да се признају ситеми домородачког знања и управљања ресурсима у развојним пројектима. Деструкција еко-система често подразумева деструкцију културно условљеног знања и његових пракси, а који су условљени подржавањем и чувањем специфичне територије. Губитак домородачке културе резултује губитком знања потребног да би се живело са посебним природним окружењем.⁵⁶

За многе развојне експерте, дуго игнорисано домородачко знање је постала нова вредна алтернативна наука и технологија која, ако се спасе од уништења, може постати решење за многе штете које су узроковале недемократске политике у Трећем и Четвртм свету.⁵⁷ Домородачки делегати су део тог тренда: допринели су дестабилизацији доминантног схватања знања, редукованог „објективног“ западног знања, истичући холизам и „везаност за земљу“ домородачког система знања. Домородачки делегати су зато сматрали да се према њима може односити као према научницима и хемичарима, управ-

⁵³ Ibid, 40.

⁵⁴ A. Muehlbach, op.cit, 433.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Агенда21, поред Декларације о природном окружењу и развоју, још један је документ настао на поменутој конференцији у Рију, ibid, 433.

⁵⁷ Ton Dietz, Political Environmental Geography of the Tropics, *Development: The Journal of the Society for International Development* 42 (2), 1999, 13-19.

љачима њиховим окружењем и еколошким стручњацима или докторима.⁵⁸

Мада су нови трендови у развојној мисли наглашавали локално знање, и потребу да се оно подржи, нису значајно изазвали парадигму раста која још увек структурише приступе развоју. Тако Агенда 21, документ са Конференције у Рију, још увек промовише трговинску либерализацију као начин да се подржи развој, коју критикују домородачки делегати, чији су народи често патили под пројектима обећавајућег прогреса и раста.⁵⁹ Истовремено, појавиле су се бројне транснационалне домородачке организације и мреже (на које је указано у делу текста о борби против (зло)употребе домородачког знања), које експлицитно наводе проблеме који су резултат глобалног развоја и деловања транснационалног капитала.

Завршна разматрања

Овај текст је разматрао деловање домородачког активизма у интернационалној сфери, са посебним освртом на његов политички ангажман у Уједињеним нацијама. Од формирања Радне групе за домородачке популације 1982. године, до конституисања Сталног форума за домородачка питања 2000., дакле током скоро 20 година, уобличена је домородачка политика и „стварање места“ у УН, што је резултовало одређеним стратегијама и идејним концептима који су имали за циљ реализацију установљених домородачких права. Интернационализација поменутог покрета је можда најважнији аспект домородачке борбе, јер сви споразуми, конвенције и изгласане декларације представљају правну основу за деловање локалних домородачких организација унутар држава у којима су се затекли. Описане стратегије, дискурси и права, какво је на пример право на традиционалне ресурсе или пак концепт домородачког знања, као и конвенције попут оне о природном окружењу, указују на свеобухватност деловања, његову сложеност, дубину и посвећеност домородачких активиста томе да измене историјску судбину својих колективних заједница.

Изазови међународном праву које почива на индивидуалном праву, заговарање колективних права, довођење у питање принципа либералне демократије или пак западно схваћеног знања и поделе на природу и културу, нема сумње „боду очи“ и провоцирају начине мишљења и сазнавања света западног човека. Међутим, ови изазови

⁵⁸ A. Muehlebach, *op.cit.*, 434.

⁵⁹ *Ibid.*

не само да делују превратнички, већ у исто време одржавају постојећи поредак у чијој су основи поделе и разлике. Размишљати у терминима индивидуалног права је у супротности с истим процесом, само много другачијим, позивајући се на колективно право.

Антрополошки посматрано, домородачки покрети позајмљују и често изазивају теорије културе, моћи и разлике у социјалној антропологији, истовремено.⁶⁰ Уствари, ови изазови могу бити од изузетног епистемолошког значаја по хуманистичке дисциплине.

Ипак, видело се да је домородачки покрет далеко од остваривања потраживаних колективних права. Овим се уствари враћамо на поредак који подржава поделе и разлике. Прихватити културне разлике не значи и аутоматско установљавање једнаких права за све. Културне разлике се могу прихватити и на начин који ствара привид да су таква права установљена. На другој страни, заговарати колективна права може се схватити као начин да једино тако домородачки народи могу да задрже своју територију и сачувају је од експлоатације глобалног капитализма. Међутим, да ли домородачки позиви на колективна права могу да угрозе доминантне идеје либералне демократије које почивају на капитализму и индивидуалном праву?

Ово је питање моћи. Да ли САД имају већу моћ од других држава у Уједињеним нацијама је питање од мање важности за домородачке народе, јер све државе у политичком телу међународно признатих држава имају већу моћ од њих. Државе чланице УН су се преобликовале према владајућим принципима либерализма. Све остало је на домородачким активистима. У ствари, опстаје питање које је и покренуло домородачки покрет: да ли ови народи могу да се изборе са глобалним капитализмом и либерализмом?

⁶⁰ D. L. Hodgson, *op.cit.*, 1037.